

Александренко Олена Віталіївна,
науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії з проблем криміналістичного
забезпечення та судової експертології ННІ №2
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Корольчук Віктор Володимирович,
начальник відділу організації наукової
діяльності та захисту прав інтелектуальної
власності Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, старший
науковий співробітник

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ

Належні умови життя і соціального, у тому числі фінансового забезпечення, безперечно, є одним з важливих (основних) аспектів національної безпеки, на тему якої останніми роками багато розмов, виступів, круглих столів і конференцій. У Законі України «Про основи національної безпеки України» вказано, що національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, охорони здоров'я, соціальної політики та **пенсійного забезпечення**, житлово-комунального господарства, **ринку фінансових послуг** (виділено нами - О. А., В. К.). Одним із важливих засобів створення пенсійного (недержавного) забезпечення є доступ громадян до продуктів “лайфових” (від англ. “Life”- життя) страхових компаній, якими є різноманітні програми страхування життя, здоров'я, пенсійного забезпечення.

Страхування життя є універсальним інструментом для вирішення багатьох соціальних завдань. Насамперед, це матеріальне забезпечення особи після досягнення пенсійного віку чи у випадку втрати дієздатності через нещасний випадок. На Заході виплати за довгостроковими договорами страхування складають основу доходу громадян пенсійного віку. В Україні поки що доля страхування життя становить приблизно 1% від всього обсягу ринку. Проте, за

інформацією Національної асоціації страховиків України, страховий ринок України у I півріччі 2023 року продовжує активно відновлюватись. Страхові премії за ризиковим страхуванням склали 19,1 млрд грн., що більше ніж за аналогічний період 2022 року на 24,0 %. Правильно зазначається, що забезпечення ефективного функціонування страхових компаній, належного рівня їх фінансової безпеки неможливе без формування та впровадження ефективної системи виявлення та протидії страховому шахрайству, що спричиняє масштабні негативні наслідки для компаній, їх стейкхолдерів та страхового ринку загалом. У країнах Західної Європи і США 15% виплат зі страхових випадків дістається шахраям [1].

Проблеми додає те, що аналогічна статистика в Україні не відома. Варто відмітити, що аналогічною статистикою не володіє навіть Національний банк України, який, зокрема, наглядає за вітчизняними страховими компаніями. Однак, за даними Звіту Генеральної прокуратури України «Про кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах, установах, організаціях за видами економічної діяльності» слідує, що частка злочинів, вчинених у сфері страхування, перестраховання недержавного пенсійного забезпечення, крім обов'язкового соціального страхування від загальної кількості злочинів, вчинених у сфері фінансової діяльності в 2020 р. коливається в межах 7,2% - 10,6%, в 2021 р. – від 9,8% до 16,0% [2].

Вищевказане обумовлює актуальність ефективної протидії кримінальним правопорушенням у сфері добровільного страхування, а конкретніше - добровільного страхування життя і здоров'я громадян. Оскільки саме вказаний вид страхування має низку привабливих за сумами виплат ризикових програм, які, порівняно із невеликими за сумами внесками (страховими преміями - О. А., В. К.), передбачають значні виплати в разі настання страхового випадку.

Вивчення та аналіз злочинів у сфері страхування життя дозволив виявити основні особливості, притаманні цим злочинам, які багато у чому визначають напрями проведення невідкладних і початкових слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів:

- злочинний умисел на заволодіння коштами страхових компаній (далі - СК) передбачає ретельну підготовку до вчинення злочину, яка здійснюється ще до оформлення договору добровільного страхування життя (далі - ДСЖ), і передбачає участь групи осіб за попередньою змовою;

- в якості застрахованої зазвичай виступають чоловіки, оскільки за них СК встановлюють більші суми виплат в разі смерті, як за годувальників;

- учасниками вказаних груп зазвичай є близькі родичі (батьки, дружини), а також інші особи, які сприяють досягненню злочинного результату та підбираються відповідно до обраного способу вчинення злочину через свої службові або посадові повноваження;

- враховуючи обов'язкову виплату СК в разі настання страхового випадку - смерті застрахованої особи, способом вчинення шахрайства злочинці обирають інсценування вказаного випадку, коли труп іншої (сторонньої) людини видається за труп застрахованої. Для цього співучасники використовують власні можливості з метою підшукування трупа - невпізаного чи скаліченого, який за певними (антропологічними та анатомічними: стать, вік, тілобудова та ін.) ознаками має зовнішню схожість із застрахованою особою, або використовують для цього інших осіб, які можуть допомогти у цьому (медпрацівники, працівники моргів);

- після отримання страхової виплати злочинці намагаються якнайскоріше витратити отримані грошові кошти, вклавши їх у купівлю нерухомості (квартири, будинки), автівки, коштовності, а “загибла” внаслідок нещасного випадку” застрахована особа, за труп якої було видано труп сторонньої людини, змінює місце попереднього проживання, з метою приховування злочину.

Найбільша страхова виплата за договором ДСЖ в Україні була здійснена СК Метлайф у жовтні 2014 року в сумі 9 880 000 грн. (762 934, 36 долл. США), у зв'язку з чим представляє цікавість кримінальне провадження № 12013042020000317 та рішення Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська (справа № 200/4424/14-ц).

Як встановив суд, 08 серпня 2013 року між ОСОБА_3 та ОСОБА_4 «ОСОБА_2 Україна» був укладений договір страхування на випадок смерті внаслідок нещасного випадку № 100198974, що підтверджується страховим полісом. страхова сума за договором становить 9 880 000 грн. Вигодонабувачем за вказаним договором є мати ОСОБА_3 – ОСОБА_1. Згідно свідоцтва про смерть, ОСОБА_3 помер 15 листопада 2013 року. Причиною смерті є травматична ампутація верхніх кінцівок.

ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_2, ОСОБА_5, ІНФОРМАЦІЯ_3, діючи умисно, усвідомлюючи небезпечний характер свого діяння, передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, з корисливих мотивів, за попередньою змовою групою осіб, заволоділи шляхом обману чужим

майном, належним Приватному акціонерному товариству «МетЛайф», в особливо великих розмірах. У зв'язку із настанням страхового випадку, а саме смерті ОСОБА_3, що не відповідало дійсності, вигодонабувач в особі ОСОБА_5 отримала від ПрАТ «МетЛайф» страхову виплату в сумі 9 880 000 гривень за страховим полісом № 100198974. Таким чином, після отримання на рахунок ОСОБА_5 вказаних грошових коштів, співвиконавці злочину, а саме ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, діючи умисно, з корисливих мотивів, за попередньою змовою групою осіб, шляхом обману спільно заволоділи чужим майном ПрАТ «МетЛайф» у сумі 9 880 000 гривень, що в 16223, 31 разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення злочину та є особливо великим розміром.

Майже через рік, 11 червня 2015 року у кримінальному провадженні № 12013042020000317 ОСОБА_3 було повідомлено про підозру в організації вчинення та вчиненні заволодіння чужим майном шляхом обману (шахрайство), вчинене за попередньою змовою групою осіб, в особливо великих розмірах, за ч. 3 ст. 27 ч.4 ст.190 КК України. Таким чином було встановлено “трагічно загиблу особу” і факт вчинення нею шахрайських дій у складі групи осіб.

Представляє цікавість процес розслідування вказаного шахрайства, питання використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів даної категорії, проте, обсяг публікації не дає нам можливості висвітлити хоча б основні важливі обставини.

Зазначимо лише про найбільш суттєві моменти, які слід враховувати при розслідування вказаних злочинів. Так, розслідування слід розпочинати з виявлення, вилучення та дослідження документів, які стали підставою для прийняття рішення про страхову виплату. Слід також обережно підходити до перевірки та достовірного встановлення фактів, що мають значення, у даному випадку - про “впізнання” трупу і встановлення особи загиблого. Розмір заявленої страхової виплати в разі смерті застрахованої особи (9 млн. 880 тис. грн.) та швидке, після сплати однієї страхової премії, настання страхового випадку дає всі підстави ретельно перевірити обставини укладання договору ДСЖ, особистості страхувальника та вигодонабувача, подальшу історію виплати, куди, на що, ким саме були витрачені вказані кошти. Також не зайвим було б перевірити, які зміни сталися в житті родини “трагічно загиблого”, чи не змінював хтось з них місце проживання, куди саме хто переїхав і де оселився, чи змінювали прізвища, місце роботи, професію. Таким чином можна було б значно раніше встановити місце перебування ОСОБИ_3. Зазначимо, що він був

зупинений працівниками Нацполіції для перевірки авто, і через перевірку по базах даних на місці було встановлено, що дана особа не значиться серед живих, а загинула внаслідок нещасного випадку на залізниці. Здійснення зазначених, не складних і не трудомістких за обсягом дій дали б змогу швидко розкрити вчинене шахрайство.

Окрім цього, вказані шахрайські дії також залишають по собі певні ознаки (сліди), знання про які дають підстави з певною долею ймовірності запідозрити застраховану особу або страхувальника у шахрайстві. Так, громадянин К. після укладання договорів ДСЖ у 13 (!) страхових компаніях інсценував власну смерть, а його співниця через знайомого у морзі підшукала невпізнаний труп чоловіка, який загинув під час ДТП. Після цього батько К. повідомив про безвісне зникнення сина, а потім “впізнав” його в морзі. Як зазначив у своєму рішенні Бабушкінський районний суд, можливість шахрайських дій з боку страхувальника підтверджується як обраною ним страховою програмою, так і нестандартним порядком сплати страхової премії, а також тим, що подія сталася лише після сплати однієї квартальної премії.

Враховуючи несприятливі умови суспільного життя в Україні останніх років, викликані майже 10-річною агресією РФ, продовжуваний воєнний стан через широкомасштабне вторгнення та необхідність післявоєнного відновлення країни, дана проблема, дозволимо собі припустити, ще довго не втратить своєї актуальності. Враховуючи привабливість страхування саме життя через чималі виплати в разі настання страхового випадку, злочинці намагатимуться продовжувати свою діяльність у вказаній сфері. До розробки шляхів щодо її вирішення слід приступити вже сьогодні.

Список використаних джерел

1. Kovaleva, V. (2013). Pavlo Tsaruk: “Policies declared by clients as lost “surfaced” in insurance cases with compensation of 30-50 thousand hryvnias”. Retrieved from <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/pavlo-caruk-polisi-zayavleni-kliiyentami-yak-vtrach/>.

2. Official website of the General Prosecutor’s Office of Ukraine. (n.d.). Retrieved from <https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.